

Eesti kirjanduse olümpiaad kohta otsimas

Andrus Org

eesti kirjanduse olümpiaadi žürii esimees,
Tartu ülikooli eesti kirjanduse lektor

Koolinoorte üleriigiliste aineolümpiaadide hulgas on eesti kirjanduse olümpiaad harv külaline. Toimudes igal neljandal aastal, käib kirjandusolümpiaad ühte jalga üleilmsete olümpiamängude tsükliga. Võimalus osaleda, olgu siis õpilase või juhendajana, on seetõttu võrdlemisi harukordne, kuid saadud kogemus ja pälvitud tunnustus on ilmselt seda väärtuslikumad.

Kirjandusolümpiaadi sihid

Eesti kirjanduse olümpiaadi peamine siht on innustada noori kirjandust lugema ja uurima, ühtlasi pakkuda selle valdkonna andekatele väljundit arendada oma humanitaarteaduslikke huve. Tunniväliselt juhendatud lugemisest ja uurimisest võib sageli sündida eriline suhe kirjandusse, mis realiseerub edaspidistes eriala- ja ametivalikutel. Kui loodusteadused juhatavad õpilast nähtusi ja sündmusi seletama ja seaduspärasusi leidma, siis kirjandusteadus suunab pigem tähendusi mõistma, ainulaadset ja kordumatut märkama, hoiakuid kujundama ja hinnanguid sõnastama. Ka olümpiaadi tasandil on kirjandusuurimise siht panna noort lugejat mõistma seda, mida ta näeb, kujutlema seda, mida ta juba teab.

Mõõduka osavõtuga eelvoor

Nagu tavaks, jagunes kirjandusolümpiaad selgi korral, 2020/2021. õa-l, sügistalviseks eelvooruks (uurimisvooruks) ja varakevadiseks lõppvooruks (ülesandevooruks). Eelvooru tsükkel algas juba maikuu, mil valmis olümpiaadijuhend. Püüdlikumad õpilased said suvel ettevalmistavalt raamatuid lugeda, sest eelvooru töödes eeldati esmajoonel endal valitud

alustekstide uurimist. Seekordse olümpiaadi peateema „Koht ja kirjandus“ pakkus võimalusi süveneda ilukirjanduslike kohtade või paikade kujutamisse, et uurida fiktsionaalse ruumi (keskkonna, ümbruse, olustiku, maastiku) olemust, milleta kirjandusteksti kui terviku mõistmine ei oleks mõeldav.

Kirjandusolümpiaadi eelvoor oli suunatud kolme vanuseastme õpilastele: nooremad (7.–8. kl), keskmised (9.–10. kl) ja vanemad (11.–12. kl). Kokku laekus eelvooru 39 tööd: neist 17 arutlevat kirjandit nooremalt vanuserühmalt ning 22 uurimistööd ja praktilist tööd keskmiselt ja vanemalt vanuserühmalt. Kuigi esindatud oli 20 kooli ja 22 juhendajat, võib tööde hulka hinnata pigem mõõdukaks. Ilmselt aitaks aktiivsemale osavõtule kaasa nii sagedasem olümpiaaditsükkel kui ka õpetajaid kaasavam teavitustöö. Suur juhendamiskoormus ei oleks ehk nii suur proovikivi, kui tabada kaks kärbest ühe hoobiga ja õigel ajal kavandades ühildada kirjandusolümpiaadi tsükkel gümnaasiumi „Uurimistöe aluste“ läbimisega.

Uurimisvooru žanrid

Noorema vanuserühma **arutlev kirjand** eeldas ea- ja jõukohast mõtteavaldust, mis pidi tuginema ühele või mitmele proosa- või luuleteosele. Arutlusteemad võimaldasid vaadelda kohaga seotud nähtusi, nagu lapsepõlv ja kodupaik, lemmikpaik ja -maastik, linnaruum ja looduskeskkond, rännakud kodus ja võõrsil. Lugemiseks valisid õpilased klassika- ja nüüdis-teoseid nii eesti kui ka maailmakirjandusest, näiteks J. R. R. Tolkieni, Rick Riordani, Derek Landy, Betti Alveri, Jüri Tuuliku, Raimond Kaugveri, Leelo Tungla, Diana Leesalu jt teoseid.

Hinnatavamad olid kirjandid, mis ei laskunud alustekstide kirjanduslikku sisuanalüüsi ega ümberjutustamisse, vaid vahendasid isikliku mõtte- ja tundemaailma heiaastusi, tuues esile kirjutaja arusaamise iseendast ja end ümbritsevast maailmast. Tugevamates arutlustes puudutati nii päevakajalisi kui ka ajaüleseid probleeme, mida püüti seostada oma kogemusega või näidetega loetud teosest. Isikupärase lüürilise mõtiskluse esitas näiteks Laura Kirke Bertel Pertel (Varstu kool, 7. kl), kelle tööd kandis ühelt poolt tugev keeleline võimekus, teiselt poolt siiras sisekaemus ning ühisosa tunnetus Lauri Sommeri „Räestu raamatuga“.

Keskmise ja vanema vanuserühma **uurimistööd** andsid tunnistust nii lugemisnaudingust kui ka uurimiserõõmust, täheldada võis nii mahukat

ettevalmistustööd kui ka hoolikat teostust. Meeldivalt palju leidus süstemaatilist lähenemist, originaalseid mõttekäike ja ootamatuid vaatenurki. Koha ja kirjanduse suhe ilmnis tõepoolest kõigis töödes. Luubi alla võeti Ilmar Talve, Mati Undi, Viivi Luige, Nikolai Baturini, Leelo Tungla, Tõnu Õnnepalu, Andrus Kivirähki, Paavo Matsini, Mehis Heinsaare, Jan Kausi, Lauri Sommeri ja teiste autorite proosateoseid. Luuleteemasid valiti siiski vähem: poeetikakeskselt lahati näiteks Mats Traadi „Harala elulugusid“ ja eesti mereluulet.

Auhindu sai anda paljudele õnnestunud töödele. Kadunud aega ja ehedat külavaimu nii tegelikest kui ka kirjanduslikest paikadest näis otsivat oma uurimistöös Ingrid Udeküll (Rakvere gümnaasium, 12. kl), kes rakendas Erni Kase „Leikude“ analüüsis süneseetilist esteetikat, mis hõlmas piltide, helide, lõhnade kirjeldamist. Rahvuslikult huvitava teematahu avas oma uurimuses Ingrid Alla (Hugo Treffneri gümnaasium, 12. kl), kes käsitles eesti looduslike pühapaikade kujutamist Indrek Hargla ja Siim Veskimehi etnoõudusulmes. Kodukohakirjanduse jooni Oskar Lutsu „Suve“ näitel püüdis oma uurimistöös tabada Mia Marleen Lemetti (Tartu Kivilinna kool, 9. kl), kes probleemikeskselt ja tekstilähedaselt tõlgendades avas klassikateose mitmest värskest vaatenurgast.

Õnnestumiste kõrval jäi uurimistöödest silma mõni sagedasem kitsaskoht. Mõnel juhul valmistas raskusi hoida uurimisfookus kohaga (ruumiga) seotud aspektidel, selle asemel libi- seti analüüsi käigus muude tekstitasandite pinnale, mis tekitas seostust, sisulist laialivalgust. Kohati osutus keerukaks oma ja võõra teksti selge- piiriline eristamine, kuid ka sisuline – selgitav ja seostav – suhestumine

EELVOORU PARIMAD

Noorem vanuserühm

1. Laura Kirke Bertel Pertel, 7. kl, Varstu kool, „Mis on kodu, kus on kodu, kus on kodukoht?“ , juhendaja Rita Riisenberg

Keskmine vanuserühm

1. Mia Marleen Lemetti, 9. kl, Tartu Kivilinna kool, „Kodu- kohakirjanduse erijooni Oskar Lutsu teose „Suvi“ põhjal“, juhendaja Tiina Teppo
2. Mikk Bobõlski, 9. kl, Rakvere gümnaasium, „Mats Traadi loodud Harala maailm“, juhendajad Reet Bobõlski ja Marje Kuslap
3. Maria Johanna Ahtijainen, 10. kl, Väandra gümnaasium, „Ringkäik Tõnu Õnnepalu „Paradiisis“,“ juhendaja Heli Buht

Vanem vanuserühm

1. Katrinka Josephine Savimägi, 11. kl, Võru gümnaasium, „Kirjanduslik jalutuskäik Võrus“, juhendaja Vesta Pille
2. Ingrid Alla, 12. kl, Hugo Treffneri gümnaasium, „Eesti looduslike pühapaikade kujutamise etnoõuduses Indrek Hargla ja Siim Veskimehi proosateoste näitel“, juhendaja Tiina Pluum
3. Ingrid Udeküll, 12. kl, Rakvere gümnaasium, „Erni Kase „Leikude“ jälgedes“, juhendaja Reet Bobõlski.

LÕPPVOORU PARIMAD

Noorem vanuserühm

1. Joosep Andreas Laats, 8. kl, Tallinna reaalkool, juhendaja Reet Varik
2. Ats-Artur Ploomipuu, 8. kl, Ülenurme gümnaasium, juhendaja Piret Rannast
3. Laura Kirke Bertel Pertel, 7. kl, Varstu kool, juhendaja Rita Riisenberg

Keskmine vanuserühm

1. Maria Johanna Ahtijainen, 10. kl, Väandra gümnaasium, juhendaja Heli Buht
- 2.–3. Mia Marleen Lemetti, 9. kl, Tartu Kivilinna kool, juhendaja Tiina Teppo
- 2.–3. Gerli Tafenau, 10. kl, Viljandi gümnaasium, juhendaja Aili Kiin

Vanem vanuserühm

1. Ingrid Alla, 12. kl, Hugo Treffneri gümnaasium, juhendaja Tiina Pluum
- 2.–3. Katrinka Josephine Savimägi, 11. kl, Võru gümnaasium, juhendaja Vesta Pille
- 2.–3. Brittany Korkma, 12. kl, Kadrina keskkool, juhendaja Liivi Heinla

võõra mõttega (sh tsitaatidega) jäi paiguti nõrgapoolseks. Kindlasti võib katsetada julgemalt iseseisvamat teoseanalüüsi, et liikuda ümberjutustava või kirjeldava malli juurest tõlgendamise ja üldistamise suunas, unustamata sealjuures põhjendavaid hinnanguid.

Esimest korda kuulus kirjandusolümpiaadi žanriformaati **praktiline töö** koos selgitava raportiga. Uudse lähenemisega võistlustöid laekus kaks. Interaktiivsed matkakaardid pälvisid tähelepanu Brittany Korkma (Kadrina keskkool, 12. kl) ja Katrinka Josephine Savimägi (Võru gümnaasium, 11. kl) praktilistes töödes. Neis esitleti tänapäevaste digitehniliste vahendite toel kultuuriloolist liitreaalsust, mis nii sõnalist infot kui ka pildi- ja helimaterjali koondades tekitas ühendussilla kirjanduslike ja geograafiliste paikade vahel vastavalt Kadrinas ja Võrus.

Ülesandevooru koha(lolu)tunnetus

Eesti kirjanduse olümpiaad kulmineerus 5. ja 6. märtsil veebis toimunud lõppvooruga, mille käigus selgitati välja parimad kirjanduse tundjad kõigis kolmes vanuserühmas. Lõppvooru kutsutud 26 õpilast pidid analüüsima ja tõlgendama proosa- ja luuletekste eesti kirjanduse mitmest ajaperiодist. Ülesanded olid Moodle'i

keskkonda seatud temaatiliste moodulitena, need lähtusid kas ühest või mitmest alustekstist. Lõppvooru eel said olümpiaadinoored lahendada prooviülesandeid, ettevalmistavalt tuli kodus läbi lugeda üks nüüdisromaan: noorematel O. Ruitlase „Vee peal“, keskmistel K. Aareleidi „Linnade põletamine“ ja vanematel A. Kivirähki „Sinine sarvedega loom“.

Kuna olümpiaadi peateema keskendus koha või paiga kujutamisele kirjanduses, olid lõppvooru alustekstid seotud kas loodusmaastike (soo, järv, meri), kodukoha ja lapsepõlvpaikade või siis võõraste ulmemaailmade kujutamiseга. Vastata tuli nii faktiküsimustele (märgata tekstis

konkreetseid kujundeid ja motiive), analüüsi- ja tõlgendusküsimustele (leida süžeelisi seoseid, iseloomustada tegelassuhteid) kui ka väärtus- ja hinnanguküsimustele (sõnastada isiklikke kriitilisi hoiakuid, põhjendada arvamust).

Kirjanduslike lugemispalade käsitlust täiendas heli- ja pildimaterjal raadio- ja telesaadetest, mõnel juhul lõimiti kirjandusküsimusi muusika ja kujutava kunstiga. Üksikud loovülesanded suunasid koostama haikut või teemantluuletust, kirjeldama poeetiliselt merepilte või lõpetama värsiridu lüürilise võrdlusega. Mitme teksti, näiteks luuletuste või proosakatkendite võrdlemine osutus nähtavasti kõige kõvemaks pähkliks, kuna sarnasusi-erinevusi sedastava tasakaalustatud käsitluse asemel kalduti mõõdukooskõlatu analüüsi suunas.

Nagu ikka, selgusid parimad kirjandusuurijad nii eel- kui ka lõppvoorus. Kirjandusolümpiaadi tulemused, nii nagu ka eelvooru juhend, žürii koosseis ja lõppvooru ülesanded on avalikustatud TÕ teaduskooli kodulehel¹. Lõppvooru kolme tegevusrohke päeva vältel võis tunda, et olümpiaadi vaim – nii vaimsus kui ka vaimustus – tabas oma kohaloluga nii õpilasi, juhendajaid kui ka žüriiliikmeid, seda isegi ekraaniakna vahendusel.

NÄITEID VANEMA VANUSE- RÜHMA LOODUSHAIKUDEST

taevas valge vatt
armastan mölgutada
neid pehmeid mõtteid
Katrinka Josephine Savimägi

siin särab päike,
siit pilved sõitnud ära,
jäänud vaid valgus
Mathilda Matjus

Eesti looduse
meeldejäävuse ilu
on imeline
Ingrid Alla

Täiskuuvalguses
kenad helkivad pilved
kaovad hommikul.
Ege-Ly Petermann

¹ vt <https://www.teaduskool.ut.ee/et/olümpiaadisüsteem/eesti-kirjandus>